

Zapewne uwaga wielu czytelników skupi się przede wszystkim na tej części wspomnień, która została poświęcona studiom i pracy Autora na KUL-u. Chciałabym jednak zwrócić uwagę także na pozostałe rozdziały książki. Za niezwykle cenną uważam pierwszą część wspomnień, dotyczącą czasu wojny i okresu powojennego oraz pobytu ks. Zielińskiego w gnieźnieńskim seminarium. Autor koncentruje się w niej na opisie ówczesnej rzeczywistości, widzianej najpierw oczyma dziecka, nastolatka, a później młodego mężczyzny przygotowującego się do stanu kapłańskiego. Ksiądz Zieliński pisze tę część wspomnień, zachowując dystans do swoich słabości, a także ludzi, których wówczas spotykał, a którzy nie zawsze byli mu życzliwi. Natomiast w drugiej części Autor częściej wspomina o swoich pretensjach, które żywi wobec innych osób. Wielokrotnie pisze, że omijały go godności i funkcje uniwersyteckie, jak również, czym kończy wspomnienia, że nigdy od KUL-u nie otrzymał żadnej nagrody. Tymczasem to nie nagrody ani godności, ale pokaźny dorobek naukowy i uznanie wśród historyków zbudowały mu trwałą pozycję wśród badaczy.

Dr Ewa Rzeczkowska

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: ewa.rzeczkowska@kul.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4750-353X>

MANUEL-REYES GARCÍA HURTADO, *Las innovaciones de la Armada en la España del siglo de Jorge Juan* [Biblioteca de Historia, 94] (Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2020), ss. 618.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rh21692-12>

Manuel-Reyes García Hurtado es un investigador con una dilatada y prestigiosa trayectoria historiográfica. A esta ingente labor se une la coordinación de este voluminoso libro titulado *Las innovaciones de la Armada en la España del siglo de Jorge Juan*. Un título que encierra en sí mismo una sinécdoque, ya que Jorge Juan y Santacilia (1713–1773) no fue un longevo centenario, pero sí que es sustantivo del período que se pretende historiar en esta obra. Si el período dieciochesco es conocido como el Siglo de las Luces, la trans-

misión de dicho epíteto al mundo de la marina se encarna en la figura de Jorge Juan. Ciertamente hay otros personajes destacables en dicho campo, pero la figura del denominado Sabio Español condensa los campos en los que se fija esta obra colectiva: la infraestructura, la ingeniería naval y las vicisitudes del personal de la Real Armada. Atendiendo a dicho requerimiento, la obra se extiende a lo largo de 14 capítulos que se agrupan en tres bloques temáticos: *Puertos y ciudades*, *Naves y marinos* y *Arsenales*.

Los autores son, la mayoría de ellos, acreditados especialistas cuyas aportaciones se fijan en líneas de investigación que en dichos capítulos condensan las cuantiosas y fructíferas aportaciones de dichos expertos. Paradigmático de ello es la aportación específica del coordinador de la obra, que se centra en un campo que él domina: el mundo de los libros en las fuerzas armadas de la Ilustración.

Quizá, a diferencia de Cádiz y Cartagena, por su carácter totalmente *ex novo* y su notable desarrollo, merezca subrayarse del primer apartado las aportaciones de Vigo Trasancos y Martín García, los *alfredos* que han dedicado buena parte de su producción al arsenal de Ferrol: el primero en los aspectos arquitectónicos y urbanísticos; y el segundo a las complejidades sociales de este núcleo de población caracterizado por un espectacular desarrollo.

Uno de los aspectos que sorprenden gratamente es el segundo apartado que se centra, además de la formación y vicisitudes del personal de la Armada, en aspectos estratégicos, operacionales y tácticos. Sobre dicho primer punto se focalizan las disquisiciones de José Manuel Vázquez Lijó y Marta García Garralón, notable experto uno en cuestiones de marinería, y solvente especialista la otra en la formación en el campo de la navegación. María Baudot Monroy, acreditada investigadora que ha centrado su trabajo en el ministerio de Arriaga, estudia un curioso episodio de dicho período en que Jorge Juan, antigua hechura de Ensenada, trató de revitalizar el programa naval. Especial mérito merece la contribución de Agustín Guimerá, quien se sumerge en aspectos operacionales y tácticos, un campo al que suelen ser esquivos los historiadores con formación académica sin una dilatada experiencia militar.

El tercer bloque se centra, básicamente, en el campo de la tecnología naval. De todas las aportaciones, singular reconocimiento merece el trabajo del profesor Torrejón Chaves, un notable especialista en la industria dieciochesca que centra su estudio en la introducción de la máquina de vapor. En este punto cabe reseñar que el mundo de la marina ilustrada es un precedente claro de la industrialización decimonónica. También es reseñable en dicho apartado el

trabajo de José Quintero González, un experto en el arsenal gaditano, que focaliza su estudio en una síntesis de la evolución de La Carraca.

A todos ellos, y en especial a Manuel-Reyes García Hurtado, mi más sincera felicitación por su contribución que hace que la obra sea casi un manual de historia naval española del siglo XVIII.

Dr Pablo de la Fuente

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: pablo.de-la-fuente-de-pablo@kul.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5893-2308>

JAN WALKUSZ, *Konferencja Polskich Księży na Wschodnią Kanadę 1956–2016* (Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, 2016), ss. 167.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rh21692-13>

Opieka duszpasterska nad emigrantami w krajach, w których katolicyzm nie jest religią dominującą, stanowi jeden z priorytetów Kościoła powszechnego. W odniesieniu do tej sfery działalności nie bez powodu podkreśla się rolę podtrzymywania narodowych tradycji i kultury, stąd często do pracy w duszpasterstwie emigracyjnym kierowani są duchowni urodzeni i wychowani w kraju ojczystym emigrantów. Książka Jana Walkusza podejmuje temat duszpasterstwa polonijnego w niektórych prowincjach wschodniej Kanady, które oficjalnie nosi nazwę Konferencji Polskich Księży na Wschodnią Kanadę. Jest to „urzędowa” nazwa stowarzyszenia, choć czasem pojawiają się również inne propozycje określania tej organizacji duszpasterskiej (s. 17, przyp. 5). Inspiracją do napisania pracy była sześćdziesiąta rocznica utworzenia Konferencji oraz słowa zachęty skierowane do Autora przez jej obecnego prezesa o. Janusza Błażejaka.

Autor recenzowanej pracy to znany i ceniony historyk Kościoła, niegdyś dyrektor Instytutu Historii Kościoła KUL (2004–2012), obecnie kierownik Katedry Historii Kościoła w Czasach Najnowszych, Metodologii i Nauk Pomocniczych tejże uczelni. Niewielka objętościowo książka jest opracowaniem naukowym poddanym ocenie dwóch recenzentów wydawniczych – dra hab. Jacka Gołębiowskiego i ks. dra hab. Tomasza Moskala. Szkoda, że obydwaj recenzenci